

УДК 65.012.8(477)

**ФІНАНСОВА СТІЙКІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ РИНКОВОЇ
ТУРБУЛЕНТНОСТІ***Штембуляк Д.О.*

В статті досліджуються проблеми фінансової стійкості підприємства в умовах нестабільної економіки, види зовнішніх факторів та їх негативний вплив на фінансову стійкість. Розглянуто поняття турбулентної економіки, її основні характеристики та основні напрями вирішення проблем забезпечення фінансової стійкості підприємства в таких умовах ринкової турбулентності.

Ключові слова: підприємство, фінансова стійкість, турбулентність, нормальна економіка, економіка нової нормальності, адаптивність, класифікація зовнішніх факторів.

В умовах фінансової кризи, яка характеризується великим коливанням факторів зовнішнього середовища підприємства, загрозами його фінансових інтересів з боку окремих суб'єктів господарювання, високим рівнем фінансових ризиків, одним з актуальних напрямів управлінської діяльності підприємства є забезпечення його фінансової стійкості. В умовах фінансової кризи діяльність підприємства представляє собою комплекс взаємопов'язаних господарських процесів, які залежать від багатьох чисельних і різноманітних факторів. Значною мірою на стійкість функціонування підприємства впливають зовнішні фактори, так як, їх зміна майже або повністю не залежить від підприємства.

Мета публікації полягає у виявленні особливостей впливу факторів зовнішнього середовища на фінансову стійкість діяльності підприємства в умовах мінливої та непередбачуваної турбулентності.

В умовах невизначеності зовнішнього середовища однією з найважливіших проблем підприємницької діяльності є забезпечення фінансової стійкості підприємства. Даному питанню присвячені наукові праці та дослідження багатьох зарубіжних та вітчизняних вчених, таких як Арес А., Брігхейм Е., Ван Хорн Дж. К., Холт Н., Астахова В.П., Савицької Г.В., Шеремета А.Д., Негашева Е.В., Сайфуліна Р.С., Кондратьєва О.В. та ін. [1, 2, 3, 6, 10, 11]. Оскільки фінансова стійкість підприємства являється об'єктом впливу факторів зовнішнього середовища та повністю від них залежить розглянемо їх визначення, класифікацію та характер впливу на діяльність суб'єктів господарювання.

Будь-яка класифікація факторів служить певним цілям. Враховуючи, що підприємство являється одночасно і об'єктом, і суб'єктом відносин у ринковій економіці, а також те, що воно володіє різними можливостями впливати на динаміку різних факторів, найважливішим являється їх розподіл на зовнішні й внутрішні.

Внутрішні фактори, що впливають на фінансову стійкість безпосередньо залежать від організації роботи самого підприємства. Очевидно, що успіх чи невдача підприємницької діяльності багато у чому залежить від вибору складу й структури продукції чи послуг, що створюються підприємством. При цьому важливо не лише правильно вирішити, що виготовляти, а й безпомилково визначити, як виробляти, тобто шляхом застосування яких технологій і яких моделей організації виробництва й управління. Від відповіді на ці запитання залежать фінансові результати і, у кінцевому підсумку, можливість забезпечити фінансову стійкість підприємства. Для її підтримання дуже важливою є загальна величина затрат, а також співвідношення між постійними і змінними витратами.

Інший істотний фактор фінансової стійкості підприємства, що тісно пов'язаний з видами продукції чи послуг, що виробляються, - це оптимальний склад і структура активів, а також ефективне управління ними. Стійкість підприємства та потенційна результативність бізнесу значною мірою залежать від якості управління поточними активами, інтенсивності залучення обігових засобів за оптимальною їх структурою, величиною запасів і активів у грошовій формі тощо.

Наступний значний внутрішній фактор фінансової стійкості – склад і структура фінансових ресурсів, правильний вибір тактики і стратегії управління ними. Чим більше у підприємства власних фінансових ресурсів, насамперед прибутку і фондів, що формуються на його рахунку, тим більша впевненість у збереженні ним фінансової стійкості. При цьому важливий не лише загальний обсяг

прибутку, а й структура його розподілу і особливо та частка, яка спрямовується на розвиток виробництва. Отже, політика розподілу і використання прибутку висувається на перший план у ході аналізу і управління фінансовою стійкістю. Як свідчить практичний досвід, у вітчизняному виробництві сьогодні залишається поза увагою проблема постійного, усталеного вдосконалення методів оцінки затрат праці, використання яких надає можливості визначити реальні затрати праці кожного учасника виробництва, ступінь досконалості його організації, сприйняття та ефективності науково-технічного прогресу.

Підбиваючи підсумки, з точки зору впливу на фінансову стійкість підприємства і необхідності врахування даних факторів у загальній системі фінансового менеджменту визначальними внутрішніми факторами є: галузева належність суб'єкта господарювання; структура виробництва продукції чи послуг, які відпускаються підприємством, її частка у загальному платоспроможному попиті; розмір сплаченого капіталу; величина й структура витрат, їхня динаміка порівняно з грошовими доходами; склад майна і фінансових ресурсів, включаючи запаси й резерви, їхній склад і структуру.

Однак, в умовах ринкової турбулентності підприємства повинні приділяти значну увагу зовнішнім факторам негативного впливу на фінансову стійкість, адже саме вони являються загрозою в теперішніх умовах господарювання.

Зовнішні фактори – це компоненти середовища, в якому функціонує підприємство. Вони поділяються на базові та доповнюючі. Основним базовим фактором є наявність законів, якими держава регулює діяльність підприємництва. До інших базових факторів можна віднести наявність та доступність основних компонентів для організації підприємницької діяльності (кошти, приміщення, обладнання, сировина, матеріали тощо), співвідношення фіскальної та економічної функцій податків, яке б давало змогу здійснювати розширене відтворення виробничого процесу; загальна економічна стабільність у державі тощо. Доповнюючими факторами є: наявність державної підтримки підприємств; інфраструктура, яка сприяє їх розвитку, процедура реєстрації підприємницьких структур тощо [9, с. 10 - 12].

Термін «зовнішнє середовище» включає у себе різні аспекти: економічні умови господарювання; пануючі у суспільстві техніку й технології; платоспроможний попит споживачів; економічна, фінансова, кредитна політика законодавчої й виконавчої влади; соціальна й економічна ситуації у суспільстві тощо. Зазначені зовнішні фактори справляють вплив на всі аспекти виробничо-фінансової діяльності підприємства і, через них, на його фінансову стійкість.

Зовнішні фактори впливають як на фінансову стійкість, так і на фінансовий стан у цілому. Серед таких факторів можна виділити:

- 1) економічні: стан кризи економіки країни, загального спаду чи підйому виробництва, рівень інфляції, нестабільність фінансової системи, динаміка цін на ресурси, зміна кон'юнктури ринку, поширення неплатоспроможності і банкрутства партнерів, рівень та обґрунтованість системи оподаткування;
- 2) політичні: рівень політичної стабільності суспільства, зовнішньоекономічна політика держави, ефективність існуючих економічних зв'язків та ринків збуту, зміни умов експорту й імпорту, ступінь досконалості законодавства в області господарського права, антимонопольної політики, підприємницької діяльності й інших проявів регулюючої функції держави;
- 3) науково-технічний прогрес та посилення міжнародної конкуренції у зв'язку з його розвитком науково-технічного прогресу;
- 4) демографічні: чисельність, склад народонаселення, рівень добробуту народу, культурний уклад суспільства, що визначають розмір, структуру потреб і платоспроможний попит населення на ті чи інші види товарів і послуг.

Особливе значення має рівень, динаміка й коливання платоспроможного попиту на продукцію (послуги) підприємства, бо платоспроможний попит визначає стабільність надходження виручки. У свою чергу, платоспроможний попит залежить від макроекономічної кон'юнктури, рівня доходів споживачів – фізичних та юридичних осіб, цін на продукцію чи послуги підприємства. Незадовільний платоспроможний попит, який властивий кризовим явищам в економіці, призводить не лише до зростання неплатежів, а й до загострення конкурентної боротьби. Вона, в свою

чергу, є істотним зовнішнім фактором фінансової стійкості підприємства. Важливими факторами фінансової стійкості є податкова й кредитна політика, ступінь розвитку фінансового ринку, страхової справи й зовнішньоекономічних зв'язків, використання порівняльних і абсолютних переваг міжнародного поділу праці [4, с.16 - 22].

Ф. Котлер у праці «Хаотика: управління та маркетинг в епоху турбулентності» [7] розглядає таке поняття як «турбулентність». Передусім турбулентність визначається як непередбачувані та швидкі зміни у внутрішньому та зовнішньому середовищах підприємства, які впливають на його діяльність. Світ стає дедалі більш взаємопов'язаним, взаємозалежним, і його «глобалізація» прискорюється. Сьогодні всі народи, усі уряди та всі підприємства у світі взаємопов'язані на певному рівні, і вплив турбулентності на одного з них будуть певним чином відчувати інші в глобально пов'язаному середовищі.

Також він ввів поняття «нормальна економіка» та «економіка нової нормальності» (табл. 1) [7, с. 15 - 20].

Таблиця 1

Нормальна економіка проти економіки нової нормальності [7]

Ознака	Нормальна економіка	Економіка нової нормальності
Економічні цикли	Передбачувані	Немає
Зростання/різкі зростання	Визначаються (у середньому 5-7 років)	Непередбачувані, мінливі
Спади/кризи	Визначаються (у середньому 10 місяців)	Непередбачувані, мінливі
Можливий вплив факторів	Низький	Високий
Загальна структура інвестицій	Розширюються, широкі	Обережні, цільові
Ставлення до ринкового ризику	Прийняття	Уникнення
Стан споживачів	Упевненість	Невпевненість
Уподобання клієнтів	Стійкі, еволюціонують	Побоювання, прагнення безпеки

Описуючи турбулентність у контексті нормальної економіки проти економіки нової нормальності, варто визначити фактичну сутність нормальної економіки. В історії підприємництва завжди була наявна турбулентність як на макрорівні (загальна економіка, місцева, регіональна чи світова), так і на мікрорівні, тобто на рівні окремого підприємства. Приватні підприємці та бізнесмени завжди жили з певними рівнями турбулентності. Це нормально, і це частина нормальної економіки. У нормальній економіці минулого економічні коливання, які тривали кілька років, були суттєвою ознакою. За останні 50 років можна виокремити два суттєві коливання, які характеризують нормальну економіку. Перше – це економічне зростання, що триває в середньому від п'яти до семи років, яке часто називають «ринком з підвищенням цін». Друге – це різке падіння ринку, яке триває в середньому десять місяців. Його часто називають «ринком з падінням цін» або іноді «ринковим коригуванням».

Нинішня економіка з її посиленою турбулентністю помітно інакша. Сьогодні та у найближчому майбутньому економіка нової нормальності – це більше, ніж просто послідовність бізнес-циклів зростання та спаду, які зрештою призвели б до певної передбачуваності на макрорівні. Тепер можна очікувати більше великих потрясінь та багато болісних падінь, які зумовлять підвищені рівні сукупних ризиків та невизначеності для підприємств як на макроекономічному, так і на мікроекономічному рівні. На додаток до щоденних проблем діяльності на постійно конкуруючій арені та звичайних бізнес-циклів «лідери бізнесу» мають розпізнавати потік великих та малих перешкод, які ускладнюють бізнес-планування.

Сучасний світ зростаючих взаємопов'язаності та взаємозалежності означає більше ризиків для кожного підприємства. Критичні фактори, які підвищують ризики [7, с. 20 - 23]: технічний прогрес

та інформаційна революція; руйнівні зростання та інновації; «швидке зростання інших»; гіперконкуренція; державні інвестиційні фонди; довкілля; підвищення компетентності покупців і партнерів.

Ф. Котлер відзначає, що: «Кінцева мета всіх лідерів бізнесу – створити конкурентну, енергійну, зростаючу та прибуткову компанію. Коли компанія розвивається через дію хаотичності, мета – досягнення компанією рівня стабільності. Щоб зробити це, компанія повинна використовувати можливості, створені хаосом, які видно в переломні точки хаосу, та вжити потрібних захисних заходів, щоб максимально зменшити будь-яку можливу шкоду через слабкі місця компанії» [7, с. 25 - 27] (рис. 1).

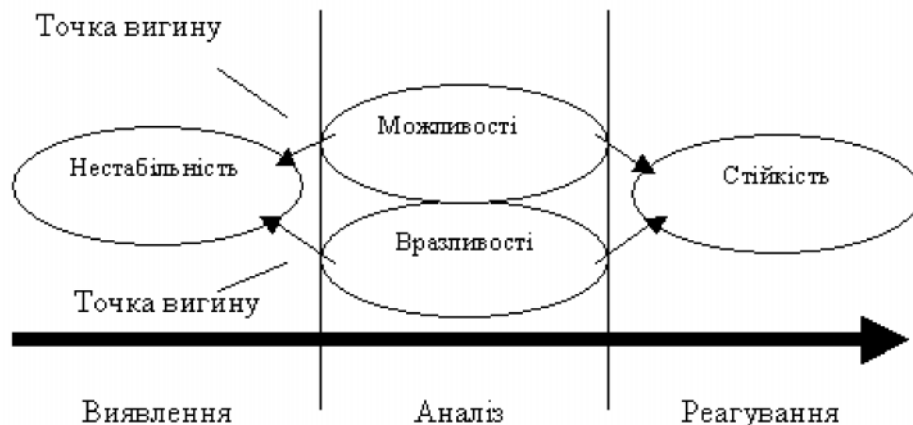

Рис. 1. Від нестабільності до стійкості [7]

«Лідери бізнесу» мають усвідомити, що нині середовище змінюється у такі способи, які стає дедалі складніше передбачити. Щоб отримати вигоду від нового турбулентного середовища, підприємства повинні постійно ставати більш стабільними, стійкими та швидкореагуючими. Дані характеристики мають наступні визначення:

- швидкість реагування – це здатність швидко реагувати на зовнішні подразники;
- стабільність - це означає здатність добре справлятися з коливаннями в економічному середовищі з мінімальними шкодою, зміною або втратою функціональності;
- стійкість – це здатність відновлюватися.

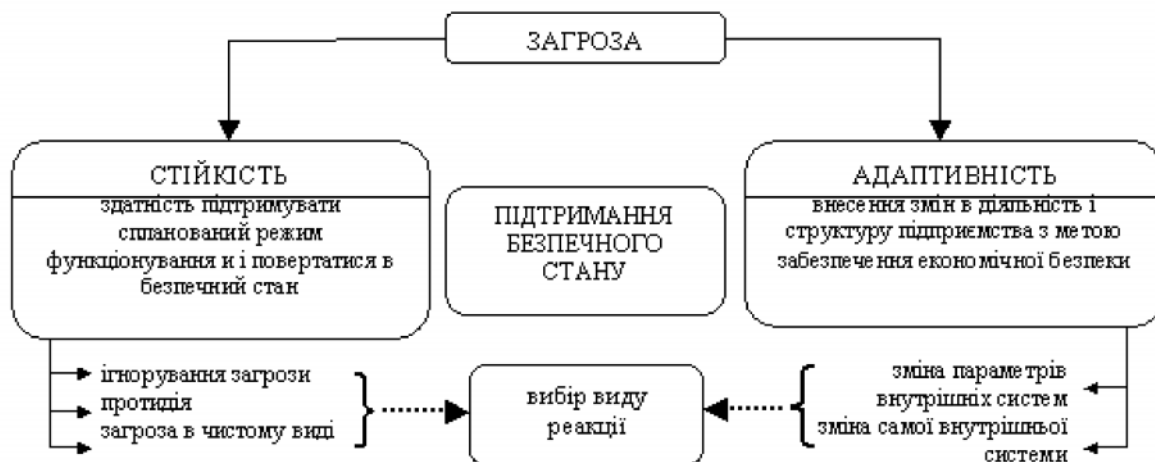

Рис. 2. Взаємозв'язок властивостей стійкості та адаптивності безпечного стану системи [8]

Підтримка стійкого стану підприємства вимагає розширення адаптаційних процесів. Козаченко Г.В., Пономарьов В.П., Ляшенко О.М. [5] вважають, що при великій різноманітності і динамічності виробничо-господарської діяльності адаптивність системи до різних змін чинників зовнішнього середовища стає одним з основних критеріїв підтримки стійкого безпечного стану.

В процесі адаптації система може по-різному взаємодіяти із зовнішнім середовищем. По цьому параметру Дагабян А. В. і Кононенко І. В. [8] пропонують всі гомеостатичні системи розділяти на дві групи системи [8, с. 159 - 160] (рис. 2):

- ті, у яких в процесі адаптації змінюються тільки внутрішні параметри, а початкова структура не

може бути піддана змінам (системи з жорсткою структурою);

- ті, які здатні в процесі адаптації змінювати не тільки параметри, але і структуру (гнучкі системи).

Таким чином, як випливає з рисунку 2, стійкість і адаптивність є протилежні види реакції підприємства на виникнення різного виду погроз, причому властивість адаптивності властиве протидії тільки зовнішнім погрозам. Стійкість же характеризує загальну здатність повернутися в деякий сталий безпечний стан або режим після порушення останнього.

На думку Ф. Котлера підприємства повинні розробити нову концепцію розвитку, яка передбачає створення нової системи управління в умовах хаотичності, заснованої на таких основних принципах як: швидке реагування, стабільність та стійкість.

ВИСНОВКИ

Розглянувши основні фактори, які спричиняють турбулентність, підприємства мають усвідомити, що вони більше не можуть працювати так, як раніше, з одним планом дій для нормального та зростаючого ринків, і другим – для кризового ринку. Сьогодні компанії на всіх ринках повинні бути здатними діяти в умовах турбулентності.

Дія розглянутих факторів за умов перехідної економіки супроводжується ефектами, що часто посилюють їх загальне негативне виявлення і ускладнюють розвиток виробництва. Таким чином, в умовах нестабільного та хаотичного розвитку економіки необхідно розробити та впровадити систему контролю та механізм оцінки впливу зовнішніх факторів на фінансову стійкість підприємства. Метою даних заходів являється попереднє виявлення та оцінка негативного впливу факторів зовнішнього середовища з подальшою їх нейтралізацією.

Сучасним вітчизняним підприємствам потрібна нова концепція забезпечення стійкого розвитку та одночасної адаптації до нестабільних умов зовнішнього середовища для ефективної роботи всупереч мінливій та непередбачуваній турбулентності. На наш погляд, це можливе завдяки об'єднанню двох концепцій – концепції стійкого та адаптивного розвитку підприємства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Астахов В. П. Анализ финансовой устойчивости фирмы и процедуры, связанные с банкротством / В. П. Астахов – М.: Ось-89, 1995. – 80 с.
2. Брикхем Ю.Ф. Финансовый менеджмент. – 10-е изд. / Ю.Ф. Брикхем, М.С. Ерхард : [пер. с англ.] под. ред. к.э.н. Е.А. Дорофеева. – СПб.: Питер, 2007. – 960 с.
3. Ван Хорн Дж. К. Основы управления финансами : [ученик] : пер. с англ. / Дж. К. Ван Хорн . – М.: Финансы и статистика, 1996. – 800 с.
4. Заюкова М. С. Теорія фінансової стійкості підприємства : [моногр.] / М. С Заюкова., О. В.Мороз, О. О. Мороз та ін.; за ред. М. С. Заюкової. – Вінниця: УНІВЕРСУМ – Вінниця, 2004. – 155 с.
5. Козаченко А.В. Экономическая безопасность предприятия: сущность и механизм обеспечения : [монография] / А.В. Козаченко, В.П.Пономарев, А.Н. Ляшенко – К.: Либра, 2003. - 280 с.
6. Кондратьев О. В. Фінансова стійкість у механізмі господарювання підприємством / О. В. Кондратьев // Фінанси України. – 1997. - №7. – С. 73-76.
7. Котлер Ф. Управління та маркетинг в епоху турбулентності / Ф. Котлер, Дж. А. Касліоне А. Хаотика: [пер. з англ. під ред. Т.В. Співаковської, С.В. Співаковського]. – К.: Хімджест, ПЛАСКЕ. – 2009. – 208 с.
8. Куркин Н.В. Управление экономической безопасностью развития предприятия: [моногр.]. / Н.В. Куркин – Донецк: АРТ-ПРЕСС, 2004. – 452 с.
9. Пыжинский Я. И. Финансовая устойчивость предприятия в условиях инфляции / Я. И. Пыжинский. – Донецк: ИЭП НАН Украины, 1999. – 26 с.
10. Савицкая Г. В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия : учеб. пособие / Г. В. Савицкая – Минск: ООО «Новое знание», 2004. – 876 с.
11. Шеремет А. Д. Методика финансового анализа / А. Д. Шеремет, Р. С. Сайфулин., Е. В. Негашев – М.: Инфа-М, 2000. – 208 с.